

Pohjois-Karjala 300 vuotta

Näkemyks Pohjois-Karjalan aluerajojen syntymisestä vuonna 1721 Uudenkaupungin rauhan yhteydessä on pääosiltaan oikea. Käsitys omasta maakunnasta vahvistui vasta taloudellisen toiminnan vilkastumisen ja kansallisaatteen myötä 1800-luvun jälkipuoliskolla, mutta juonteita Pohjois-Karjalan mieltämiseksi omaksi erityiseksi alueeksi voidaan erottaa jo 1700-luvulta.

Pohjois-Karjalan rajat muotoutuvat

Nykyinen Pohjois-Karjalan alue liitettiin Ruotsiin Stolbovan rauhassa 1617, jolloin määriteltiin tarkasti Ruotsin ja Venäjän raja, josta tuli Pohjois-Karjalan alueen itäraja. Savoia vasten muodostunut länsiraja oli muodostunut pikkuhiljaa jo aiemmin 1400-1500-luvuilla siihen paikalle johon se määriteltiin Täyssinä rauhan 1595 jälkeen ja jossa se osin yhä edelleen kulkee. Pohjois-Karjalan eteläraja katsotaan syntyneen Uudenkaupungin rauhan jälkeen tehdyn rajankäynnin seurauksena.

Kuva: <http://rauha.org/>

Käkisalmen läänin pohjoisosasta Pohjois-Karjalaksi

Ennen Uudenkaupungin rauhaa Käkisalmen lääni oli jaettu kahdeksi voutikunnaksi, joista nykyinen Pohjois-Karjalan alue muodosti suurimman osan Käkisalmen pohjoista lääninä. Uudenkaupungin rauhassa (30.8.1721) määriteltiin uusi raja. Rajan käyntiä ryhtyi tekemään 1722 ruotsalaisista ja venäläisistä koostunut rajankäyntikomissio, jossa heti syntyi riitaa rauhankirjan tarkoittaman rajan paikasta ja jopa peninkulman pituudesta. Raja kuitenkin vedettiin ja se katkaisi Käkisalmen läänin kahtia. Samalla rajattiin Pohjois-Karjala ensimmäisen kerran.

Uudenkaupungin rauhan myötä (1721) muodostui siis uusi maantieteellinen kokonaisuus – Pohjois-Karjala, kun vastasyntynyt valtioraja Ruotsin ja Venäjän kesken alkoi erottaa sitä "muista Karjalosta", siis niistä, jotka olivat jääneet rajan taakse Venäjän hallintaan. Ruotsilla säilynyttä Karjalaa alettiin kutsua käsitteellä "Karjalan pohjoinen voutikunta" (*Kare lens norra fögderi*), joka oli aluehallintotason korkean viranomaisen eli kruununvoudin johtama verotushallinnollinen kokonaisuus. Samalla se sai oikeuden lähettää oman edustajansa eli valtiopäivämiehen emämaassa Ruotsissa pidetyille valtiopäiville. Karjalan pohjoinen voutikunta oli nyt myös oma oikeudellinen piiri eli "tuomiokunta" (*Kare lens domsaga*), jolla oli oma kihlakunnantuomarinsa.

Identiteetti muotoutuu

Kihlakunnantuomari käytti vuonna 1767 alueesta nimitystä "Pohjois-Karjala" (*Norra Karelen*), mutta toisaalta myös "Pohjoinen Karjala" (*Nordiska Karel[en]*). Samalla hän selvästi toi esille, että alue muodosti oman erillisen "maakuntansa" (*landskap*). Siihen liittyen esimerkiksi Pielisjärven pitäjän asukkaat puhuttelivat itseään 1700-luvun lopulla käsitteen "maakunnan miehet" kautta. Kun samaisen Pielisjärven talonpojat laativat sota-ajan olosuhteissa vuonna 1789 suomenkielisen kirjallisen ohjesäännön omaa rajavartiointiaan eli "pitäjänvahtia" varten, kukin asiakohta kirjattiin siihen "maakunnan vastauksena" (*Macunnan vastaus*). Nyt oli siis olemassa oma muista erottuva alueellinen identiteettinsä.

Osana eri läänejä

Pohjois-Karjala kuului 1700-luvulla Uudenkaupungin rauhan jälkeen ensin Savonlinnan ja Kymenkartanon lääniin (keskuspaikkana Lappeenranta), Kymenkartanon ja Savon lääniin (keskuspaikkanaan Loviisa) ja viimeksi Savon ja Karjalan lääniin (keskuspaikkanaan Kuopio), mutta se oli silti oma omaleimainen hallinnollispoliittinen kokonaisuutensa. Kehitys laajeni ja syveni seuraavalla vuosikaudella oman kaupungin (Joensuu, 1848) sekä parantuneiden liikenteellisten yhteyksien (Saimaan kanava, Pielisjoen kanavointi, lopulta rautatie) myötä.

Pohjois-Karjalan lääni syntyi vuoden 1960 lääniuudistuksessa, kun Kuopion läänin itäosat erotettiin omaksi läänikseen. Läänin pääkaupunki oli Joensuu. Vuoden 1997 lääniuudistuksessa Pohjois-Karjalan lääni sulautui yhdessä Kuopion läänin ja Mikkelin läänin pääosan kanssa uudeksi Itä-Suomen lääniksi, jonka korvasi 2010 Itä-Suomen aluehallintovirasto (AVI).

Lähteet:

- Maakunnan synty: Pohjois-Karjalan historia 1809–1939. Toim. Kimmo Katajala & Jaana Juvonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2006.
- Veijo Saloheimo: Pohjois-Karjalan historia III, 1722-1809 s. 15-17. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiö: Joensuu 1993
- Jukka Kokkonen: Rahvaan ääniä Ruotsin Karjalasta: Kirjallinen kulttuuri ja valittaminen politikoinnin välineinä 1700-luvun lopulla. Teoksessa Ruukki, raja ja rahvas: Oikeutta 60-vuotiaalle Kimmo Katajalalle, s. 182–207. Toim. Ismo Björn, Antti Härkönen, Jenni Merovuo, Riikka Mylly & Arto Nevala. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys: Joensuu 2018.
- Jukka Kokkonen: Uskolliset, mutta omapäiset: Kruunu, rahvas ja sotalaitos Pohjois-Karjalassa Ruotsin ajan lopulla. Teoksessa Poliittisia ääniä Pohjois-Karjalassa: Artikkeleita itäsuomalaisesta politiikanteosta, s. 15–52. Toim. Ismo Björn. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys: Joensuu 2012

Koonnut ja väliotsikoinut:

kulttuuriasiantuntija Pentti Ojajärvi / Pohjois-Karjalan maakuntaliitto